

Дафни дю Морие
Ябълковото дърво

Той обърна внимание на ябълковото дърво едва три месеца след смъртта и. Разбира се, знаеше за съществуването му. То си растеше редом с другите дървета на ливадата пред къщата, а нагоре отвъд склона се ширеше полето. Ала никога преди не бе забелязвал, че точно това дърво е по-различно от останалите – всъщност то бе просто третото отляво и стоеше малко встрани от другите, наведено към терасата.

Беше ранна пролет и утрото бе свежо и ясно. Той се бръснеше до отворения прозорец и когато с насапунисано лице и бръснач в ръката се наведе навън да вдъхне от уханието на въздуха, погледът му се спря на ябълковото дърво. Дали не бе просто измама, шегичка някаква на слънцето, което се показва иззад гората и лъчите му точно в този миг огряха дървото, ала приликата беше очевидна.

Остави бръснача на перваза на прозореца и се загледа. Дървото беше изпостаяло и угнетително тънко, нямаше и помен от чепатата здравина на заобикалящите го събратя. Редките му клони, които растяха високо на ствола като тесни рамене на източено тяло, се простираха с мъченическо примирение, сякаш бяха измръзнали от свежия утринен въздух. Телта, която ограждаше дървото от основата докъм средата на ствола, приличаше на сива карирана пола, покрила кльошави крайници; а най-високият клон, макар и шръкнал над другите, бе леко увиснал и напомняше клюмнала глава на изтощен човек.

Колко често бе виждал Мидж да стои така – унила. Където и да беше – в градината, в къщата или дори когато пазаруваше в града, – тялото и имаше все тази изгърбена стойка, която трябваше да подсказва, че животът е суров към нея, че тя е избрана измежду себеподобните си да носи някакъв непосилен товар, ала въпреки това ще издържи докрай, и то, без да се оплаква. „Мидж, изглеждаш преуморена, за бога, седни и си почини!“ Но тези думи се приемаха с неизбежно свиване на раменете, последвано от въздишка: „Някой все пак трябва да върши всичко това.“ Сетне отново се заемаше със скучните еднообразни и никому ненужни задължения, които сама си налагаше. И тъй ден след ден, безкрайни, с нищо не променящи се години.

Той продължи да се взира в ябълковото дърво. Мъченическата стойка, наклоненият връх, няколкото изсъхнали листа, които вятърът и дъждът на отминалата зима не бяха отнесли и сега потрепваха от пролетния ветрец като рядка коса – с всичко това дървото като че ли кореше собственика на градината като че ли искаше да му каже: „Изглеждам така заради теб, заради твоето нехайство.“

Той се извърна от прозореца и продължи да се бръсне. Нямаше

смисъл да дава воля на въображението си и да съчинява разни измислици точно сега, когато най-сетне започваше да живее свободно. Изкъпа се, облече се и слезе долу да закуси. На котлона цвърчеше бекон с яйца. Отнесе тигана в трапезарията, където на масата бяха сложени прибори за него. Сгънат, непипван още, го очакваше и броят на „Таймс“. Докато Мидж беше жива, той по навик даваше вестника най-напред на нея. Тя му го връщаше след закуска, преди да е влязъл в кабинета си, ала страниците бяха винаги разбъркани и небрежно сгънати, така че част от удоволствието да прегледа новия вестник му биваше отнета. А и новините вече му се струваха остарели, защото тя бе свикнала да чете на глас най-неподходящите пасажки, като при това винаги добавяше по някоя пре-небрежителна забележка.

Родеше ли се в семейство на познати дъщеря, тя цъкаше с език, поклащаше глава и казваше: „Горките хора, защо им е момиче – само да се мъчи!“ Ако пък беше син, заявяваше: „Няма да им е лесно, днес не е шега работа да дадеш образование на едно момче.“ Тъй като самите те бяха бездетни, отначало той смяташе, че злъчта и към всеки появил се на белия свят е психологически обяснима, но с течение на времето Мидж започна да се отнася така към всичко светло и весело, сякаш по принцип в жизнерадостното настроение се гнездеше някакво лошо начало.

„Тук пише, че тази година е имало незапомнен брой курортисти. Да се надяваме, че са прекарвали хубаво, това е най-важното.“ Но думите и не звучаха добронамерено, а пренебрежително. После, след закуската, тя отместваше стола назад и с въздишка казваше: „Е, няма как...“ Никога не завършваше изречението, но-въздишката, свиването на раменете, мъчителната стойка на издълженото сухо тяло, когато се навеждаше да прибере чиниите от масата – смяташе, че по този начин облекчава труда на прислужницата, – съдържаха в себе си непрестанния и укор към него, който бе помрачавал живота им в продължение на години.

Мълчаливо, педантично и отваряше вратата, за да отиде към кухнята, а тя минаваше с отруден вид покрай него, наведена под тежестта на пълната със съдове табла, която въобще нямаше защо да носи, и след малко той чуваше шуртенето на водата в мивката. Тогава се връщаше обратно на мястото си и сядаше, а смачканият „Таймс“, изцапан с конфитюр от портокали, лежеше подпрян на поставката за препечените филийки; и отново, с неизменна настойчивост, в съзнанието му се набиваше въпросът: „Какво съм сторил?“ Не че натякваше. Не бе от свадливите жени – тези съпруги, свекърви или тъщи, с които се шегуват в

оперетите. Той не можеше да си спомни Мидж да е загубвала някога самообладание или да се е карала. Просто неизречените упреци, примесени с достойно носено страдание, помрачаваха атмосферата на дома му и пораждаха у него чувството, че се спотайва, че е виновен за нещо.

Веднъж, когато валеше, реши да се усамоти в кабинета. Реотаните на електрическата печка светеха, димът от лулата, която бе запалил след закуска, изпълваше малката стая и седнал на бюрото си, той се преструваше, че пише писма. Всъщност просто искаше да се скрие, да усети уюта и сигурността на четирите стени, в които бе затворен един негов собствен свят. Ала много скоро на вратата се появи Мидж – обличаше шлифера си, нахлупила широкопола филцова шапка ниско над челото си. Тя спря за миг и сбърчи нос с отвращение.

– Пфу! Отвратителна миризма.

Той не каза нищо, а се размърда леко на стола и премести лакътя си, за да скрие романа, който от нямане какво да прави бе взел от лавицата.

– Ще ходиш ли в града? – попита го Мидж.

– Нямах такова намерение.

– Е, нищо тогава. – Тя тръгна обратно към вратата.

– Защо, има ли нещо, което искаш да свърша?

– Само рибата за обяд. Нали знаеш, че в сряда няма доставки по домовете. И аз мога да ида, ако си зает. Просто си помислих...

Излезе от стаята, без да довърши изречението.

– Не се тревожи, Мидж – провикна се той. – Ще се кача на колата и ще отида. Няма смисъл да се мокриш.

Реши, че може да не го е чула, и надникна във вестибюла. Тя стоеше на дъжда пред отворената входна врата. Носеше продълговата кошница с плоско дъно и си слагаше чифт градинарски ръкавици.

– Тъй или инак, ще се намокря – каза Мидж. – Виж тези цветя, всичките са полегли. Трябва да се завържат. След като ги оправя, ще ида за рибата.

Нямаше смисъл да спори, щом бе решила. Той затвори входната врата и се върна в кабинета си. Стаята не му се струваше вече така уютна, а когато малко по-късно вдигна глава към прозореца, видя, че Мидж отново се е забързала нанякъде – шлиферът и не бе закопчан до долу, полите му се развяваха, в периферията на шапката и се бе насъбрала вода, която се стичаше пред лицето и, а градинската кошница бе пълна с увехнали хризантеми. Почувствува, че съвестта го гризе, наведе се и изключи единия реотан.

Имаше и други случаи – през пролетта или, да речем, през лятото. Той се разхожда гологлав из градината, с ръце в джобовете, с едничката цел да усети топлината на слънцето по гърба си и да зарее поглед отвъд, към гората, към полето и бавно лъкатушешката река, и изведнъж, без да ще, наостря слух. От спалнята горе се чува как прахосмукачката започва да се задъхва, пронизителният и вой заглъхва и най-сетне замира. Той стои на терасата, а Мидж се провиква отгоре.

– Имаш ли намерение да правиш нещо? – пита го тя.

Не, той няма такова намерение. Просто дъхът на пролетта или ранното лято го е накарал да излезе в градината. Приятно му е да се наслаждава на мисълта, че сега, като е пенсионер и не ходи на работа в Сити, времето е нещо без значение, което може да пилее както пожелае.

– Не – отговаря и той, – в такъв прекрасен ден не ми се прави нищо! Защо питаш?

– Е, само тъй – казва тя. – Мислех си, че оная водосточна тръба, де то извива под кухненския прозорец, пак е извън строя. Съвсем се е запушила. Така е, като никой не се сеща да я погледне навреме. Следобед ще се опитам да я отпуша сама.

Лицето и изчезва от прозореца. Чува се познатото гъргорене, което постепенно преминава във вой, и прахосмукачката пак поема работата си. Колко е нелепо, всъщност, че подобна дреболия може да помрачи хубостта на деня. Причина за това не бе, че от него искат нещо, нито самата работа – да прочистиш една водосточна тръба, е дори забавно, просто ровиш с ръце в тинята като хлапе, – а нейното изпито и бледо лице, надвесено над сгрънатата от слънце тераса, ръката, която се вдига изтощено да дръпне назад падналия кичур, и неизбежната и въздишка, преди да се отдалечи от прозореца, неизреченото: „И аз бих искала да имам време да си стоя така на слънце и да не правя нищо. Е, няма как...“

Веднъж се бе осмелил да попита защо е необходимо да се чисти толкова много къщата. Защо трябва стайте непрекъснато да се преобръщат, столовете да се поставят един връз друг, килимите да се навиват и украшенията да се струпват върху вестник. И най-вече защо коридорът на горния етаж, и то незастланата му част отстрани, където никой никога не минава, трябва да се лъска усърдно на ръка, при което Мидж и прислужницата обикновено се редуваха, пълзейки на колене по цялата му безкрайна дължина подобно на някогашните роби.

Мидж впери неразбиращ поглед в него.

– Та ти пръв ще започнеш да се оплакваш, ако къщата се превърне

в кочина – каза му тя. – Обичаш удобството си.

Живееха в различни светове, между които нямаше допирни точки. Така ли е било винаги? Тъй и не можеше добре да си спомни. Бракът им просъществува почти двадесет и пет години, но докрай си останаха просто двама души, които по силата на навика живеят под един покрив.

Когато ходеше на работа, всичко изглеждаше малко по-друго. Тогава не забелязваше някои неща. Прибираще се вкъщи само да яде и да спи, а на другата сутрин се качваше отново на влака. Но след като се пенсионира, присъствието и взе да му се натрапва, да го завладява и ден след ден усещането за нейното негодувание и укорът и ставаха по-осезаеми.

Накрая, последната година преди смъртта и, той се почувствува до такава степен впримчен, че започна да прибягва до какви ли не дребни хитрини, за да се измъкне от нея. Казваше и че отива в Лондон – да се подстриже, на зъболекар или да обядва със стар приятел от службата, а в действителност сядаше край прозореца в клуба, най-сетне сам, необезпокояван от никого.

Болестта, която я отнесе от този свят, бе милостиво бърза. Грип, сетне пневмония и само след седмица Мидж не бе между живите. Той почти не разбра как стана, освен че както обикновено беше преуморена, настина и не пожела да легне. Една вечер, връщайки се у дома с късния влак от Лондон, след като през деня се бе вмъкнал в едно кино и бе потърсил разтуха сред тълпата дружелюбни, приятни хора, които умеят да се забавляват – беше суров декемврийски ден, – я свари в мазето, наведена над котела за парното, да ръга и да разравя буците въглища.

Погледна го, пребледняла от умора, с изпито лице.

– Какво има, Мидж, какво правиш, за бога? – извика той.

– Не гори – отвърна тя, – цял ден се мъчим с това парно, все гасне. Утре ще трябва да извикаме майстори. Самичка не мога да се справя.

Бузата и беше изцапана със сажди. Пусна машата на пода и взе да кашля, а тялото и се сви от болка.

– Трябва да си легнеш – каза и той. – Що за глупости правиш? Какво си се захванала с това пусто парно?

– Мислех, че ще се прибереш рано – рече Мидж. – Може би, ако беше тук, щеше да се справиш. Толкова беше студено целия ден, че не ми е ясно какви занимания си намерил в Лондон.

Приведена, тя се заизкачва бавно по стъпалата на мазето и когато стигна на площадката, застана там трепереща, с полузатворени очи.

– Ако не възразяваш, ще ти приготвя вечерята веднага, за да

свърша и с това задължение. Аз самата няма да ям нищо.

– По дяволите вечерята – рече той, – ще хапна, каквото намеря. Качи се да си легнеш. Ще ти донеса нещо горещо за пиене.

– Нали ти казах, не ми се яде – отвърна Мидж. – Мога сама да си напълня термофора. От тебе искам само едно – да не забравиш да изгасиш всички лампи, преди да легнеш. – И отпуснала рамене, тръгна към вестибюла.

– Все пак да ти донеса топло мляко? – предложи той, докато събличаше палтото си. Ала тъкмо тогава останалата половина от билета за кино изпадна от джоба му. Тя погледна към пода. Не каза нищо. Разкашля се пак и се затътри нагоре по стълбите.

На следващата сутрин изгаряше от температура. Дойде лекарят и заяви, че е пневмония. Тя попита дали може да получи самостоятелна стая в най-близката болница, защото една сестра в къщи много би усложнила нещата. Беше вторник сутрин. Приеха я веднага, а в петък му съобщиха, че едва ли ще преживее нощта. Същата вечер, изправен до леглото и, той се загледа в нея. Тя лежеше на високия обикновен болничен креват и сърцето му се сви от мъка, защото явно и бяха напъхали под главата твърде много възглавници, бяха я подпрели прекалено високо и така сигурно и беше неудобно. Бе донесъл цветя, но сега нямаше смисъл сестрата да ги подрежда, защото Мидж беше толкова болна, че едва ли щеше да ги забележи. От деликатност той издебна удобен момент и ги остави на масата до паравана, когато сестрата се беше навела над нея.

– Има ли нужда от нещо? – попита той. – Искам да кажа, че мога веднага... – Не довърши изречението, като се надяваше сестрата да го разбере. Бе готов да отиде където трябва с колата, да донесе каквото е необходимо.

Сестрата поклати глава.

– Ще ви се обадим по телефона – каза му тя, – ако настъпи някаква промяна.

Каква промяна би могла да настъпи, чудеше се той, когато излезе навън. В изпитото, бяло като платно лице на възглавницата вече нямаше искрица живот; то беше ничие.

Мидж почина в ранните часове на съботната утрин. Той не беше религиозен, не вярваше в безсмъртието на душата, но когато погребението свърши и Мидж бе вече под земята, мисълта за нещастното и самотно тяло, положено, в ковчега с месингови дръжки, го изпълни с печал. Имаше нещо много недостойно в начина, по който се разделяш с

човека. Смъртта трябва да бъде друга. Като сбогуване с някого на гара, преди да отпътува за дълго, но да го няма напрежението. Струваше му се неприлична бързината, с която хората заравяха онова, което само поради злощастие не бе вече жив, дишащ човек. И както бе разстроен при спускането на ковчега в зиналия гроб, стори му се, че чува Мидж да казва с въздишка: „Е, няма как...“

Тъй силно му се искаше да повярва, че все пак съществува някакъв невидим рай и че горката Мидж не подозира какво правят с тленните и останки, защото сега се разхожда нейде из зелени поля. Но с кого ли, чудеше се той. Родителите и бяха умрели в Индия преди много години. С тях сега надали щеше да намери общ език, ако речеха да я посрещнат пред небесните порти. Изведнъж си я представи как чака реда си на опашка, застанала доста в края, както винаги и се случваше по опашките, с онази голяма сламена пазарска чанта, която носеше навсякъде, и с познатия търпелив мъченически израз на лицето. Ето, най-сетне минава през въртящата се врата, за да влезе в рая, и го поглежда с укор.

Тези видения – с ковчега и с опашката – го преследваха около седмица, но избледняваха с всеки отминал ден. После я забрави. Радваше се на свободата, на слънчевата празна къща, на ясното небе и здравата студена зима. Сега сам определяше ритъма на живота си. Нито веднъж не се бе сетил за Мидж до онази сутрин, когато погледна ябълковото дърво.

По-късно същия ден излезе да се разходи из градината и усети, че някакво любопитство го тегли към дървото. Ама наистина как се бе поддал на глупавите си фантазии? Нищо особено нямаше в това дърво.

Ябълка като ябълка. Тогава си спомни, че точно то се развиваше винаги по-лошо от останалите, че по едно време бе почти загинало, дори говореха, че трябва да го отсекаат, но си останаха само с приказките. Ето, сега ще има какво да прави в събота или в неделя. Да се понапънеш с брадвата, е здравословно, пък и сетне, като гори ябълково дърво, мирише хубаво. Удоволствие е да запалиш с него камината.

За съжаление след този ден времето беше дъждовно почти цяла седмица и не можа да изпълни задачата, която си бе поставил. Нямаше смисъл да се мотае навън в такова време, а отгоре на всичко можеше и да се простуди. Дървото все така привличаше погледа му, щом обърнеше глава към прозорците на спалнята. Взе да го дразни с вида си – застанало там под дъжда превито, изпосталяло, тънко. Не беше студено и в градината ръмеше. Нито едно от другите дървета не излъчваше подобно униние. Едно младо дръвче, което растеше вдясно от старата ябълка –

добре помнеше, че го засадиха само преди няколко години, – стоеше изправено и силно, устремило към небето младите си гъвкави клони, сякаш се радваше на дъжда. Той се загледа в него и се усмихна. Защо, по дяволите, си спомни ненадейно онази случка по време на войната – толкова години минаха оттогава – с момичето, което бе дошло да поработи за няколко месеца в съседната ферма?

Толкова отдавна не се беше сещал за нея. Пък и нищо особено не бе имало, че да се вълнува. В почивните дни бе помагал във фермата – по време на война това е съвсем естествено – и тя беше винаги жизнерадостна, хубава и усмихната. Имаше тъмна къдрава момчешка коса, а лицето и бе свежо като сочна ябълка. Той очакваше с нетърпение съботата и неделята, за да я види; за него това бе нещо като лек срещу непрекъснатата атака на новините по радиото, което Мидж слушаше цял ден, и непрестанните разговори за войната. Обичаше да наблюдава това дете – та тя бе още дете, някъде около деветнадесетгодишна, облечена с момчешки панталони и пъстра блузка, а когато се усмихваше, сякаш прегръщаше света.

Така и не разбра как се стигна до онази случка, пък и не беше нещо сериозно. Просто един следобед поправяше трактора под навеса, беше се навел над мотора, а тя стоеше до него, съвсем близо до рамото му, и двамата се смееха. Обърна се, за да вземе парцалче да изчисти един болт, когато неочаквано тя се озова в прегръдките му и той я целуна. Беше щастливо преживяване, спонтанно и непринудено, момичето – сърдечно и мило, устните и – свежи и млади. После продължиха да се занимават с трактора, но между тях вече имаше някаква близост, която им носеше радост и същевременно ги успокояваше. Когато дойде време тя да нахрани прасетата, тръгна с нея, сложил ръка на рамото и – небрежен жест, който всъщност нищо не означаваше, дори не можеше да се нарече милувка. Излязоха на двора и той видя Мидж, която стоеше и ги гледаше втренчено.

– Трябва да отида на събрание на Червения кръст. Не мога да запала колата. Викнах няколко пъти, но ти, изглежда, не чуваше. – Лицето и бе добило каменно изражение. Тя гледаше момичето. Изведнъж го обхвана чувство за вина. Момичето поздрави весело Мидж и тръгна през двора да си върши работата.

Той отиде с Мидж при колата и успя да запали с манивелата. Тя му благодари с равен глас. Усети, че не може да я погледне в очите. Значи това наистина бе изневяра. Беше грях. За подобни случаи редовно пишеше на втора страница в неделните вестници: „Съпруг прелъстява селско

момиче. Съпругата случайно става очевидка“. Ръцете му трепереха, когато се прибра у дома и се наложи да си налее нещо за пиене. Не размениха нито дума по въпроса. Мидж никога не спомена за случилото се. Някакъв инстинкт, малодушие някакво го възпря да отиде в края на следващата седмица във фермата, а после чу, че майката на момичето се разболяла и я повикали да се прибере.

Повече не я видя. Защо, чудеше се той, си спомни така неочаквано за нея в този ден, и то тъкмо сега, когато се бе загледал в ябълковите дървета под дъжда? А колкото до онова изсъхнало дърво, то непременно трябваше да се отсече, ако не за друго, поне за да има повече слънце за малката, пълна с живот фиданка. Не беше справедливо да я остави да расте толкова близо до другото.

В петък следобед отиде до зеленчуковата градина да плати надниците на градинаря Уилис, който идваше три пъти седмично. Отби се и в бараката за инструменти да види дали брадвата и трионът са наточени. Уилис поддържаше изряден ред там – така го бе научила Мидж, – тъй че брадвата и трионът висяха на обичайните си места на стената.

Плати на градинаря и точно си тръгваше, когато той неочаквано му каза:

– Чудна работа става със старото ябълково дърво, сър, нали?

Забележката бе толкова ненадейна, че му подейства като шок. Усети, че лицето му променя цвета си.

– Ябълково дърво ли? Какво ябълково дърво?

– Ами онова в края, близо до терасата – отвърна Уилис. – Не е раждало, откакто работя тук, а вече минаха доста години. Ни един плод не е дало, нито пък цветове е имало. Щяхме да го отсечем, ако си спомняте онази студената зима, ала, а тъй и не се наканихме. Ето че сега е взело да се съживява, не сте ли забелязали? – Градинарят го наблюдаваше с многозначителна усмивка.

Какво имаше предвид? Нима бе възможно и Уилис да се е поддал на тази необикновена, измамна прилика? Не, изключено – това е направо нелепа мисъл. И той самият я беше прогонил от съзнанието си.

– Не съм забелязал нищо – рече той, сякаш наистина се съмняваше.

Уилис се засмя.

– Елате на терасата, сър, ще ви покажа.

Тръгнаха заедно към ливадата и когато стигнаха до ябълката, Уилис протегна нагоре ръка и придърпа един близък клон. В знак на упорство клонът леко изпраця, сякаш не искаше да се подчини, а градинарят почисти с пръст сухия лишей по него и отдолу се показаха заострени

връхчета.

– Вижете, сър, има пъпки. Погледнете ги, пипнете ги сам. Тук има живот, я колко пъпки. Такова нещо досега не ми се е случвало. Ами онзи клон! – Той пусна първия и подскочи да хване друг.

Уилис беше прав. Пъпки имаше много, но бяха толкова малки и кафяви, че трудно можеха да се нарекат така – по-скоро приличаха на някакви болезнени израстъци по клона.

Мушна ръце в джобовете си. Изпитваше странно нежелание да ги докосне.

– Едва ли ще се получи кой знае какво – отбеляза той.

– Не знам, сър – рече Уилис, – мисля, че има надежда. Дървото издържа зимата и ако няма повече слани, може и да ни изненада. Хубава шега ще бъде да видиме старата ябълка разцъфтяла. Пък като ще ни роди и плод... – Със свободната си ръка градинарят потупа дънера някак свойски и същевременно нежно.

Собственикът на ябълковото дърво обърна гръб. Нещо в поведението на Уилис го дразнеше. Сега всички щяха да си мислят, че в проклетото дърво има живот, и намерението му да го отсече в края на седмицата щеше да пропадне.

– Засенчва малкото дръвче – каза той. – Не е ли много по-разумно да го махнем и да дадем повече простор на фиданката?

Приблужи се към младото дърво и докосна един клон. По него нямаше никакви лишей. Кората му беше гладка. Отрупано бе с неразпукнати пъпки. Когато пусна клона, той отскочи гъвкаво.

– Защо да го махаме, сър – обади се Уилис, – когато в него все още има живот? О, не, сър, не бих направил такова нещо. То не пречи на младото дръвче. Нека да дадем на старата ябълка една възможност. Ако не роди плод, идната зима ще я отсечеме.

– Добре, Уилис – съгласи се той и бързо се отдалечи. Не му се искаше да говори повече по този въпрос.

Вечерта, преди да си легне, както обикновено отвори широко прозореца и дръпна настрани пердетата – не обичаше да се събужда сутрин с усещането, че е в затворена стая. Имаше пълнолуние и светлината, призрачно бледа и неподвижна, обливаше терасата и ливадата пред нея. Нямаше никакъв вятър. Всичко бе притихнало. Той се облегна на прозореца, наслаждавайки се на тишината. Младото ябълково дръвче беше цялото огряно от луната. На тази светлина то като че ли бе обгърнато от приказно сияние. Малко, гъвкаво и стройно, дръвчето приличаше на танцьорка, застанала на пръсти с прострени нагоре ръце, готова за

полет. Каква волност, колко щастие и изящество имаше в него. Прекрасно младо дръвче. Вляво от него стоеше другото, все още наполовина в сянка. Дори лунната светлина не можеше да го направи красиво. Какво, за бога, му имаше, че трябваше да стои така превито и клюмнало, вместо да се изправи нагоре към светлината! То помрачаваше настроението на тихата спокойна нощ, загрозяваше гледката. Колко глупаво направи, че отстъпи пред Уилис и се съгласи да пощадят дървото. Тези уродливи пъпки няма никога да разцъфтят, а дори и да...

Мислите му се зареяха и за втори път тази седмица той си спомни за селското момиче с онази жизнерадостна усмивка. Зачуди се какво ли е станало с нея. Вероятно вече имаше семейство, деца. Щастливец бе онзи, за когото се беше омъжила. Е, няма как... Стана му смешно. Нима сега и той щеше да започне да използва този израз? Горката Мидж! Изведнъж се сепна и остана неподвижен, хванал с ръка пердето. Ябълковото дърво, онова отляво, не беше вече в сянка. Луната огряваше изсъхналите клони и те приличаха на ръце на скелет, протегнати умолително нагоре. Замръзнали ръце, неподвижни, сковани от болка. Нямахме никакъв вятър и другите дървета не помръдваха; ала там, в най-високите клони на старата ябълка, нещо току трепваше и прошумоляваше, някакъв слаб ветрец – идеше кой знае откъде и замираще отново. Внезапно един клон от ябълковото дърво падна на земята. Беше niskият клон с малките кафяви пъпки, който той не пожела да докосне. Никакво шумолене, ни най-малък знак за движение не идеше от другите дървета. Той продължи да се взира в осветения от луната клон. Клонът лежеше проснат напъйко, досами дръвчето, сочеше сянката му и сякаш отправяше обвинение.

За пръв път в живота си, доколкото можеше да си спомни, той спусна пердетата, за да закрие лунната светлина.

Задълженията на Уилис бяха сведени до това да поддържа зеленчуковата градина. Когато Мидж беше жива, не се мяркаше много пред къщата. Тя се грижеше за цветята сама. Дори и тревата косеше – буташе проклетата машина нагоре-надолу по склона, превила гръб над дръжките и.

Това бе едно от задълженията, които сама си бе измислила, както и непрестанното чистене и лъскане на спалните. Сега, когато Мидж я нямаше да се грижи за цветята и да му нарежда какво точно да работи, Уилис все се появяваше отпред. Тази промяна му се харесваше. Караше го да се чувствава отговорен.

– Не мога да разбера как тъй е паднал този клон, сър – рече той в

понеделник.

– Кой клон?

– Ами онзи, от ябълковото дърво. Дето го гледахме, преди да си тръгна.

– Сигурно е бил нещо гнил. Нали ти казах, че дървото е сухо.

– Нищо му няма на клона, сър. Ей на, вижте. Просто се е отчупил.

Отново господарят трябваше да последва своя работник нагоре по стръмнината към терасата. Уилис вдигна клона. Лишеят по него беше мокър и приличаше на сплъстена коса.

– Ако сте идвали през почивните дни да го разглеждате, сър, може от дърпането надолу да се е отчупил – заяви градинарят.

– Изобщо не съм идвал – отговори той раздразнено. – Впрочем чух, когато клонът падна през нощта. Точно тогава отварях прозореца на спалнята.

– Чудна работа. Нощес нямаше вятър.

– Такива неща често стават със старите дървета. Не мога да разбера защо се вълнуваш толкова. Човек ще си помисли... – Замълча, не знаеше как да довърши изречението. – Човек ще си помисли, че става дума за някое кой знае колко скъпоценно дърво – каза най-сетне той.

Градинарят поклати глава.

– Не не че е нещо скъпоценно. И за миг не съм помислял, че тая ябълка е кой знае каква. Просто много дълго време я смятахме за мъртва, а ето че сега взе да идва на себе си, да дава признаци на живот, така да се каже. Шегата на природата, тъй му викам аз на това. Да се надяваме, че няма и други клонове да паднат, преди да разцъфти.

По-късно, когато господарят излезе за следобедната си разходка, той видя, че градинарят коси тревата под дървото и опасва дънера с нова тел. Стори му се доста нелепо. Не му плащаше голяма надница, за да си губи времето с едно полуизсъхнало дърво. Трябваше да си гледа зеленчуците в задния двор. И все пак не си струваше да се разправя с него.

Върна се у дома към пет и половина. След като Мидж почина, той се бе отказал от следобедния чай и сега с нетърпение очакваше момента, в който сядаше на креслото си край огъня със запалена лула и чаша уиски със сода, наслаждавайки се на тишината.

Камината беше запалена скоро и коминът връщаше дим. Дневната бе изпълнена с някаква необичайна, доста противна миризма. Отвори широко прозорците и се качи горе да събуе тежките си обувки. Когато се върна, стаята бе все тъй одимена, а миризмата беше станала още по-

силна. Не можеше да определи точно тази сладникава, съвсем непозната миризма. Запъти се към кухнята и извика прислужницата.

– Някаква особена миризма има в къщата. От какво е?

– Миризма ли, сър, че каква миризма? – попита тя, готова да се защити.

– В дневната мирише. Ей, сега, като влязох, стаята беше пълна с дим. Какво има в огъня?

Лицето и се проясни.

– Трябва да са онез дърва – отвърна тя. – Уилис ги нарязва специално за вас, сър. Каза, че ще ви харесат.

– Какви дърва?

– Той каза, че били от ябълка, сър, от един клон, дето изрязал с триона. Ябълковото дърво гори добре, тъй съм чувала. Някои хора го харесват много. Аз самата не усещам никаква миризма, ама съм малко настинала.

И двамата погледнаха към огъня. Уилис бе нарязал клона на къси дръвца. В желанието си да му достави удоволствие жената ги бе натрупала едно връз друго, че като тръгне огънят, да не изгорят много бързо. Голям пламък нямаше. От тях се точеше едва-едва тънък зеленикав пушек. Можеше ли тя да не усеща тази противна задушлива миризма?

– Дървата са мокри – отсече той. – Уилис е трябвало да съобрази. Погледни ги. Въобще няма да се разпалят.

Лицето на жената придоби неподвижно, доста начумерено изражение.

– Много съжالياвам – каза тя. – Не забелязах да им има нещо, когато дойдох да запала камината. Разгоряха се добре. Винаги съм знаела, че ябълковото дърво гори много хубаво, а и Уилис каза същото.

Поръча ми непременно да сложа и тия дръвца, като стъкмяван огъня за вечерта – заради вас се бил постарал да ги нареже. Мислех, че знаете и тъй сте се разпоредили.

– Добре, добре – отвърна рязко той. – Сигурно все пак ще изгорят. Вината не е твоя.

Обърна и гръб и взе да разбутва огъня с машата, като се опитваше да раздели тлеещите дърва от останалите. Нищо не можеше да направи, преди тя да си тръгне. Щеше да предизвика приказки, ако изнесе влажните пушещи дърва и ги хвърли някъде отзад, а после запали отново огъня със сухи съчки. Нали трябваше да мине през кухнята към задния коридор, където държаша подпалките? Представи си как ще го погледне изумено, ще пристъпи напред и ще каже: „Дайте на мене, сър. Мигар

огънят изгасна?“ Не, трябваше да изчака след вечеря – след като разчисти масата и измие съдовете, тя щеше да си тръгне. Междувременно трябваше да се примири и да изтърпи миризмата на ябълковото дърво.

Наля в чашата си питие, дръпна от лулата и се взря в огъня. Той не излъчваше никаква топлина и понеже вече не палеха парното, в дневната бе направо студено. От време на време дървата отделяха тънка струйка зеленикав дим и заедно с него като че ли се разнасяше противната, сладникава миризма, която не му напомняше нито една от познатите миризми на горящо дърво. Този глупак градинарят, който се бъркаше, където не му е работата... Защо бе нарязал клона? Не беше ли погледнал, че е мокър? Просмукан от влага. Наведе се напред, за да види поотблизо. Все пак влага ли бе това, което сълзеше, стичаше се на тънка струйка и капеше от белезникавото дърво? Не, беше сок, неприятен, лигав.

Той грабна машата и обхванат от раздразнение, я мушна между дървата, като се опитваше да ги разпали, да превърне зелената димилка в нормален пламък. Напрасно. Те не искаха да се разгорят. И през цялото време сокът продължаваше да капе върху решетката и сладникавата миризма изпълваше стаята, от което му се повдигаше. Взе чашата и книгата, отиде в кабинета, пушна електрическата печка и се настани там. Каква идиотщина! Напомни му за ония дни, когато се преструваше, че пише писма, и отиваше в кабинета, защото Мидж бе в дневната. Вечер, след като приключеше с домакинската работа, тя имаше навика да се прозява – правеше го съвсем неволно. Настаняваше се с плетката на канапето, а иглите и потракваха бързо и ожесточено; и точно тогава като изневиделица започваха тези нейни тягостни безкрайни прозевки, които сякаш се изтъргваха от дълбините на душата и – едно проточено „Ааахх!... Ееехх!“ последвано от неизбежна въздишка. Сетне настъпваше тишина, нарушавана само от Иглите за плетене. Скрил лице зад книгата си, той продължаваше да седи в напрегнато очакване, защото знаеше, че не след дълго предстои нова прозявка и после пак въздишка.

У него се надигаше гняв, едно силно желание да хвърли книгата и да каже: „Виж какво, ако си толкова уморена, не е ли по-добре да си легнеш?“

Вместо това се овладяваше, изчакваше известно време и когато вече съвсем не можеше да издържа, ставаше, излизаше от дневната и намираше убежище в кабинета. И ето, сега отново бе принуден да прави същото заради тези проклетите тлеещи дърва. Заради противната им миризма.

Докато изчакваше да му пригответ вечерята, продължи да стои на стола зад бюрото. Сетне прислужницата разчисти масата, оправи леглото му и когато си тръгна, вече приближаваше девет часът.

Той се върна в дневната, където не бе влизал, след като се премести в кабинета. Огънят беше изгаснал. Явно бе правил някакви опити да се разгори, защото цепениците бяха изтънели и някак се бяха свили върху решетката на камината. Пепел почти нямаше, но затова пък остатъците от гаснещата жар все още изпускаха противната миризма. Отиде в кухнята, намери една празна кофа и я занесе в стаята. Сетне прибра дървата и пепелта в нея. Изглежда, в кофата бе останала някаква вода или пък дървата все още не бяха изсъхнали, защото когато ги сложи вътре, те като че ли потъмняха и сякаш се покриха отгоре с някакъв мръсен слой. Свали кофата в мазето, отвори вратата на котлето за парното и я изсипа вътре.

Едва след това се сети, но вече твърде късно, че от две-три седмици не ползваха парното, тъй като с пролетта времето се затопли и че ако не го запали сега, проклетите дърва ще останат там непокътнати до следващата зима. Намери хартия, кибрит и тенекия с газ и ги запали, после затвори вратата на котлето и се заслуша в бумтенето на пламъците. С това въпросът се разрешаваше. Почака минута, после се качи горе, за да стъкми отново огъня в дневната. Тази работа му отне време, трябваше да намери подпалки и въглища, но с търпение успя да запали отново камината и най-накрая се настани в креслото пред нея.

Зачете се, ала не бяха минали и двадесет минути, когато чу някакво хлопване: Остави книгата и се послуша. Отначало – нищо. Но ето че след малко шумът се появи отново. Някъде се блъскаше незатворена врата, най-вероятно при кухнята. Стана и отиде да я затвори. Беше вратата на стълбището, което водеше към мазето. Можеше да се закълне, че я бе затворил. Езичето на бравата, изглежда, се бе разхлабило. Запали лампата на стълбищната площадка и се наведе да провери. Наред си беше. Точно щеше да затвори плътно вратата, когато отново усети миризмата. Сладникавата, противна миризма на димящото ябълково дърво: Тя идеше откъм мазето и се изкачваше нагоре към коридора.

Изведнъж, без сам да знае защо, го обзе някакъв страх, едва ли не паника. Ами ако през нощта миризмата изпълни цялата къща, ако проникне от задната част към горния етаж и докато той спи, стигне чак до спалнята? Ако вземе да го души, тъй че да не може да диша? Мисълта беше нелепа, налудничавата и все пак...

Принуди се отново да слезе в мазето. Никакъв звук не идеше откъм

котлето, никакво дращение на огън. През затворената му вратичка се процеждаха струйки дим, тънки и зелени. Именно тях бе усетил горе в коридора.

Приблужи се, дръпна рязко вратичката и погледна вътре. Хартията бе изгоряла, стърготините също, но дървата, нарязаните ябълкови кло-ни, въобще не се бяха запалвали. Лежаха си тъй, както ги бе метнал, едно връз друго – черни, като овъглените кости на изгорял човек. Доповръща му се. Задави се и затисна устата си с носна кърпа. После, почти, без да съзнава какво прави, изтича горе, донесе обратно празната кофа и взе да връща дървата в нея, като се мъчеше да ги достигне с машата и лопатата през тясната врата на котлето. Червата му се обръщаха, докато го правеше. Най-сетне кофата се напълни, той я изнесе горе, мина през кухнята и стигна до задния вход.

Отвори вратата. Тази вечер нямаше луна и валеше. Вдигна яката на самото си и се взря в непрогледния мрак наоколо, като се чудеше как да се отърве от дървата. Бе твърде влажно и студено, за да ги завлече чак до зеленчуковата градина и да ги хвърли върху купчината смет, но на ливадата зад гаража тревата беше гъста и висока и там можеха да си лежат, без да се виждат. Тръгна по, алеята, покрита с дребен чакъл, който хрущеше под краката, му, и като стигна до мястото, хвърли товара си през оградата, където щеше да остане скрит. Сега дървата можеха да си гният, да се разкапват от влага на дъжда и накрая щяха да се превърнат в част от рохкавата пръст. Все едно му беше. Неговата работа свършваше дотук. Бяха извън дома му и нямаше значение какво ще стане с тях.

Върна се в къщата и този път провери внимателно дали вратата към мазето е добре затворена. Въздухът беше отново чист, миризмата я нямаше.

Отиде пак в дневната да се стопли край огъня. Краката и ръцете му се бяха намокрили на, дъжда, чувството за гадене от острия вкус на пушека все още не бе преминало. Усети как хлад завладява цялото му тяло и седна, обхванат от тръпки.

През нощта спа лошо и сутринта се събуди неразположен. Имаше главоболие и езикът му бе обложен. Остана си вкъщи. Май беше закъсал и с черния дроб. За да му пооекне, повиши тон на прислужницата.

– Премръзнах снощи – каза и той, – изобщо не можах да се стопля. Добре ме наредихте с това ябълково дърво. Разбърка ме целия, разболях се от миризмата. Можеш да кажеш и на Уилис, когато дойде утре.

Тя го погледна с недоумение.

– Поварвайте ми, много съжалявам – рече му. – Снощи, като се

прибрах, разказах на сестра си за дървата и за това, че не сте ги харесали. И тя се чуди. Всички смятат, че да се използва дървото на ябълката за отопление, е голям лукс, а при това то гори много добре.

– Дървата снощи не горяха. Какво повече има да се говори? – ядоса се той. – Да не виждам такива дърва къщи. А пък миризмата... все още я усещам, повдига ми се от нея.

Жената сви устни.

– Съжалявам – рече тя.

А сетне, на излизане от трапезарията, погледът и се спря на празната бутилка от уиски върху бюфета. Поколеба се за миг, след това я сложи на таблата.

– Това вече не ви трябва, нали, сър? – попита го.

Разбира се, че не му трябваше. То се виждаше – бутилката беше празна. А тя всъщност искаше да му намекне, че приказките за пушека от ябълковото дърво, който му подействувал зле, са само измишльотина, че просто добре се е натряскал. Какво нахалство, дявол да го вземе!

– Да – отговори той, – можеш да донесеш нова. В края на краищата тя трябваше да си знае мястото.

Няколко дни се чувствуваше доста зле, повръщаше му се и имаше световъртеж. Наложил се да повика лекар. Историята за тлеещите дърва от ябълковия клон прозвуча глупаво, когато я разказа, а и лекарят съвсем не му се стори обезпокоен, след като го прегледа.

– Простудата се е отразила на черния ви дроб – заяви, той, – краката ви са били мокри и освен това може би сте яли нещо по-особено. Смятам, че няма никаква връзка с пушека. Добре е да се движите повече, щом слабото ви място е черният дроб. Играйте голф. Не знам аз самият как бих се чувствал, ако през почивните дни не играех голф. – Лекарят се засмя и прибра слушалката си в чантата. – Ще ви предпиша нещо, но ако питате мен, спре ли дъждът, веднага бих тръгнал да се разхождам на чист въздух. Времето е доста меко и всичко ще се покрие с цвят, само да се покаже слънцето. Вашата градина е набрала преднина пред моята. Овощките ви ще цъфнат много скоро. – И после, преди да излезе от стаята, добави: – Не бива да забравяте, че само преди няколко месеца претърпяхте силен шок. Трябва време, за да се превъзмогнат тези неща. Нали съзнавате, още страдате за жена си и това не може да не се отрази. Най-добре е да излизате, да се срещате с хора. С една дума, трябва да помислите за себе си.

Пациентът се облече и слезе долу. Несъмнено лекарят искаше да му помогне, но от прегледа му нямаше никаква полза. „Нали съзнавате,

още страдате за жена си...“ Колко малко разбираше докторът. Горката Мидж... Поне имаше доблестта да си признае, че тя въобще не му липсва и че едва сега, когато я нямаше, можеше да си поеме въздух, беше свободен. Като се изключи неразположението с черния дроб, от години не се е чувствал тъй добре.

Прислужницата се бе възползвала от няколко дни, които той прекара на легло, за да направи пролетно почистване във всекидневната. Ненужна работа, която според него бе част от наследството, оставено от Мидж. Стаята изглеждаше излъскана, стъкмена и прекалено подредена – книгите и вестниците грижливо събрани на спретнати купчинки, всичките му боклуци разчистени. Направо отвратително се чувствуваше от това, че някой се грижи за него. Всъщност какво му пречеше да я уволни и да се справя сам както може. Възпираше го едно – щеше да се притеснява с неща като готвене, миене на съдове и пране. Виж, идеален живот бе този на мъжете, които отиваха в Далечния изток или към Южните морета и си взимаха жени от местното население. Те нямаха проблеми. Тишина, добро обслужване, отлично приготвена храна, никаква нужда от разговори; а ако пък човек иска нещо повече от това, жената е винаги на негово разположение – млада и любвеобилна, отлична компания за нощните часове. Никога никаква критика, послушание на животното към господаря му и безгрижен смях на дете. Да, наистина бяха мъдри онези мъже, които не зачитаха условностите. Заслужаваха си да бъдат щастливи.

Отиде до прозореца и погледна навън към ливадата. Вече почти не валеше – на другия ден времето щеше да бъде хубаво и той щеше да излезе, както му препоръча лекарят. Този човек беше прав и за овошките. Онова дръвче близо до стъпалата бе отрупано с цвят и една от клонките му леко се полюшваше под тежестта на кацналия кос.

Дъждовните капки блестяха и разтварящите се пъпки бяха силно накъдрени и розови, но утре, когато слънцето изгрееше, те щяха да избледнеят, да се откроят нежно на фона на небесната синева. Ще трябва да намери стария си фотоапарат, да го зареди и да снима дръвчето. През следващите няколко дни и другите ще цъфнат. Колкото до старото дърво, там вляво, то не даваше никакви признаци на живот; или пък така наречените пъпки бяха толкова кафяви, че отдалеч не можеха да се различат. Сигурно с откършването на клона е дошъл и краят му. Толкова по-добре.

Отдалечи се от прозореца и започна да пренарежда стаята по свой вкус, като разхвърляше нещата си наоколо. Обичаше да се разтакава, да

отваря чекмеджета, да вади вещи от тях и после пак да ги прибира. На една от малките масички видя червен молив, който сигурно се бе търкулнал някога зад купчина книги и сега при чистенето бе излязъл наяве. Подостри го и изтъненият му графит лъсна. В едно чекмедже намери нов филм и го извади, за да зареди фотоапарата си на другата сутрин. В чекмеджето имаше и куп документи, стари портрети и десетина любителски снимки, наблъскани безразборно вътре. Навремето Мидж се грижеше за тях и ги подреждаше в албуми, но през войната, изглежда, бе изгубила интерес или пък имаше да върши много други неща.

Тези боклуци можеха наистина да се разчистят. Колко хубаво щяха да горят те онази вечер, а и дървата може би щяха да се разпалят. Не си струваше да пази такива вехтории. Например ужасната снимка на Мидж, направена бог знае преди колко години – навярно скоро след сватбата им, ако се съдеше по модата. Нима е била с такава прическа? С такава бухнала коса, прекалено гъста за нейното лице, издължено и слабо още тогава? Дълбоко остро деколте, висящи обици и твърде широка усмивка, от която устата и изглеждаше по-голяма, отколкото бе в действителност. В левия ъгъл бе написала: „На моя скъп единствен Грухчо от неговата любеща Мидж“. Съвсем беше забравил стария си прякор. Никой не бе го наричал тъй от години, а и доколкото си спомняше, никога не беше обичал особено това обръщение. Звучеше му смешно, караше го да се чувствава неудобно и дори я бе гълчал, че го използвава пред хората.

Скъса снимката на две и я хвърли в огъня. Гледаше я как се огъва по краищата, докато гори, и последното нещо, което изчезна, бе онази широка усмивка – „На моя скъп единствен Грухчо...“. Изведнъж той си спомни вечерната рокля от фотографията. Беше зелена – цвят, който никак не и отиваше, защото я правеше бледа; купила я бе за някакъв специален случай, за една голяма празнична вечеря – честване на годишнина от няколко сватби. Идеята бе да се поканят всички приятели и съседи, сключили брак горе-долу по същото време, поради което именно Мидж и той бяха там.

Настроението беше празнично, имаше много шампанско, една-две речи, смях и шеги – наистина някои от шегите бяха доста просташки, а когато вечерта приключи и вече се качваха в колата, за да си вървят, домакинът каза, заливайки се от смях: „Когато уважаваш дамите, трябва да си с цилиндър, братко, разправят, че нямало грешка!“ Спомни си как го притесни тогава усещането, че Мидж е до него. Облечена в онази зелена вечерна рокля, тя седеше в колата изпъната и неподвижна, със

същото изражение от току-що унищожената снимка – онази широка и все пак несигурна усмивка, в която прозираше съмнение относно значението на шегата, подхвърлена от леко пийналия домакин в края на тържеството, и същевременно желание да не изглежда старомодна, да бъде в тон с останалите и най-вече непреодолимата и, отчаяна жажда да бъде привлекателна.

Сетне, като остави колата в гаража и се прибра в къщата, я свари да го чака без всякакъв повод в дневната. Свалила бе палтото си, за да покаже вечерната си рокля, а на лицето и бе изписана същата несигурна усмивка.

Той се прозя, взе наслуки някаква книга и се настани на един стол. Тя почака малко, после бавно, вдигна палтото и се качи горе. Вероятно скоро, след това бе отишла да си направи тази снимка. „На моя скъп единствен Грухчо от неговата любеща Мидж“. Хвърли в огъня цял наръч сухи, подпалки. Те запращаха, запукаха и превърнаха фотографията в пепел. Нямахте ги влажните зелени дърва тази вечер...

На другия ден времето беше приятно и топло. Слънцето грееше, птиците пееха. Неочаквано му се прииска да отиде в Лондон. Ден, подходящ за разходка по Бонд Стрийт, където щеше да наблюдава минавачите. Ден, в който можеше да отиде при шивача си, да се подстриже, да яде до насита стриди в любимото си ресторантче. Ето че се бе излекувал от простудата. Предстояха му приятни часове. Можеше дори да отиде на някое дневно представление.

Денят мина без произшествия, спокойно, без умора, точно както го бе предвидил. Едно разнообразие в монотонния ритъм на живота извън града. Когато се прибираще с колата към седем часа, вече с нетърпение очакваше питието и вечерята си. Беше толкова топло, че нямаше нужда от палто дори сега, след като слънцето бе залязло. Махна с ръка на селянина, който мина покрай портата точно когато той вкарваше колата в двора.

– Прекрасен ден – провикна се.

Човекът кимна, усмихна се.

– Такива ще са повечето дни отсега нататък – извика в отговор селянинът. Симпатичен човек. Двамата се бяха харесали още от онова време през войната, когато караше трактора.

Прибра колата в гаража, изпи едно уиски и после реши, докато чака вечерята, да се разходи из градината. Как се бе променило всичко през тези слънчеви часове. Бяха цъфнали няколко нарциса – жълти и бели, живият плет се бе разлистил. А пъпките на ябълките се бяха отворили и

те бяха отгрупани с цвят. Приближи се към любимото си дръвче и докосна листенцата. При допира те нежно погалиха пръстите му. Внимателно разтърси една клонка. Цветовете се държаха здраво и не падаха. Уханието им все още едва се долавяше, но след ден-два с малко повече слънце и може би някой и друг дъждец то щеше да се разнесе от всеки цвят и да изпълни въздуха – нежно, ненаатрапчиво. Ухание, което човек сам трябваше да открие, както правеха пчелите. Веднъж откриеш ли го, то остава с теб завинаги, съпровожда те навсякъде, примамливо, успокояващо и нежно. Той погали дръвчето, слезе по стъпалата и се прибра в къщата.

На следващата сутрин, докато закусваше, на вратата на трапезарията се почука и прислужницата каза, че Уилис е отвън и иска да говори с него. Той покани Уилис да влезе.

Градинарят изглеждаше притеснен. Значи пак някакви неприятности.

– Съжалявам, че ви безпокоя, сър – каза той, – но тази сутрин имах разговор с мистър Джаксън. Оплаква се.

Джаксън бе фермерът, който притежаваше съседните ниви.

– От какво се оплаква?

– Казава, че съм хвърлил дърва през оградата в неговата нива и оттам минала кобилата с жребчето и то се осакатило. В живота си не съм хвърлял дърва през оградата, сър. Доста неприятно се държа, сър. Говореше за цената на жребчето и че това можело да му попречи да го продаде.

– В такъв случай ти, надявам се, си му казал, че това не е вярно?

– Казах му, сър. Но работата е там, че някой наистина е хвърлил дърва през оградата. Той ми показва самото място. Точно зад гаража. Отидох с мистър Джаксън и те бяха там. Видях ги, сър. Помислих си, че е най-добре да дойда при вас, преди да говоря по този въпрос в кухнята, защото иначе нали знаете как става, ще се получат неприятности.

Той усети настойчивия поглед на градинаря. Не можеше да се измъкне, разбира се. А и поначало грешката беше на Уилис.

– Не е необходимо да говориш за това в кухнята, Уилис. Аз хвърлих дървата. Ти ги донесе, в къщата, без да съм те молил, и от тях взе, че ми загасна огънят в камината, стаята се изпълни с дим и това ми опропасти цяла една вечер. Бях направо вбесен и ги изхвърлих през оградата. А ако жребчето на Джаксън се е осакатило заради тях, извини му се от мое име и му кажи, че ще му платя обезщетение. Искам само да не носиш повече от тези дърва в къщата.

– Няма, сър. Разбрах, че не сте ги харесали. Ала все пак и през ум

не ми мина, че ще ви ядосат толкова много, та чак да ги изхвърляте.

– Изхвърлих ги, и точка.

– Да, сър. – Той се канеше да си тръгне, но преди да излезе от трапезарията, спря и каза: – Все пак, не мога да разбера защо тез дърва не са искали да се разпалят. Занесох едно, малко дръвце на жената и то така хубаво се разгоря в нашата кухня, направо пламтеше.

– Тук обаче не горяха.

– Е, затова пък старата ябълка си навакхва за откършения клон, сър. Видяхте ли я тая сутрин?

– Не.

– Това слънце вчера я е съживило, сър, а и нощта беше топла. Каква приятна гледка е сега ябълката, цялата е в цвят. Трябва да я видите.

Уилис напусна стаята и той продължи да закусва. След малко излезе на терасата. Отначало не тръгна нагоре към ливадата, зае се уж с други, неща, реши да извади навън тежката градинска пейка, тъй като времето вече се оправяше. После взе ножици и подкастри розите под прозорците. И все пак най-накрая нещо го привлече към дървото.

Бе точно така, както каза Уилис. Дали от слънцето, от топлината или от меката спокойна нощ, той не знаеше, но малките кафяви пъпки се бяха пукнали, бяха се разтворили и, сега образуваха над главата му необикновен облак от бели, влажни цветове. Той ставаше все по-плътен към върха на дървото, а цветовете бяха така притиснати един до друг, че напомняха на топки подгизнал памук. Цялата корона на дървото – от най-високите клони до най-ниските – имаше все този блед, болезнено бял цвят.

То въобще не приличаше на дърво – човек би казал, че е забоден в земята овехтял и съдран чадър за слънце, забравен на дъжда от туристи, които са си отишли, или пък омотан на пръчка парцал за дъски, гигантски парцал, чиято шарена повърхност е избеляла на слънцето. Дървото бе тъй гъсто отрупано с цвят, че тънкият дълъг ствол едва издържаше товара, а и от полепналата влага клоните му ставаха още по-тежки. Дори долните цветове, тези, които бяха най-близо до земята, сякаш изтощени от прекалено голямото усилие, вече започваха да потъмняват; а всъщност въобще не бе валяло.

Тъй или инак, Уилис се бе оказал прав. Ябълката бе цъфнала. Но вместо да цъфне, за да даде живот, красота, нещо идещо от самата и природа я бе объркало и я бе превърнало в недомислица, в нелепост. Нелепост, която нямаше нито същност, нито форма, но не съзнаваше това и смяташе, че трябва да я харесват. Дървото като че ли казваше

самоуверено и доволно: „Погледни ме, радвай ми се.“

Неочаквано той чу стъпки зад себе си. Беше Уилис.

– Хубава гледка, сър, нали?

– Съжалявам, но на мен не ми харесва. Прекалено много цветове.

Градинарят го погледна и не отговори нищо. Мина му през ум, че Уилис сигурно го смята за много труден човек, много неотстъпчив и дори ексцентричен. Сигурно ще отиде и ще го одумва в кухнята.

Насила се усмихна на Уилис.

– Виж какво – каза му той, – не искам да ти развалям настроението, ала цветовете на това дърво не могат да ме развълнуват особено. Харесвам ги, когато са малки, нежни и обагрени като на младото дръвче. Но от тези клони можеш да занесеш у дома на жена си. Отрежи колкото искаш, нямам нищо против. Ще се радвам, ако си вземеш.

Той махна щедро с ръка. Щеше му се сега Уилис да изтича за стълбата, да си отреже клони и да се пръждоса с тях.

Градинарят поклати глава. Изглеждаше направо изумен.

– Не, благодаря ви, сър, не бих посмял в никакъв случай. Дървото ще се повреди. Ще изчакам плода. На това залагам аз, на плода.

Нямаше какво повече да каже.

– Добре, Уилис, тогава недей.

Върна се на терасата. Но когато седна на слънце и вдигна очи към наклонената ливада отпред, младата ябълка с нежните, устремени към небето цветове, изправена скромно и смирено над стъпалата, почти не се виждаше. Тя сякаш се бе смалила, скрита, засенчена от старото дърво с неговия огромен нелеп облак от клюмнали цветове, които вече капеха мръсно бели на тревата отдолу. Накъдето и да въртеше стола си, в която и посока да гледаше, струваше му се, че не може да избяга от дървото. То стоеше там над него, изпълнено с укор, неспокойно, жадуващо за онзи възторг, който не можеше да предизвика у него.

От години не бе почивал тъй дълго. При възрастната си майка в Норфък постоя само десет дни вместо месец, както бе свикнал, когато отиваха там с Мидж, а останалата част от август и целия септември беше в Швейцария и Италия.

Тръгна с колата, тъй че можеше спокойно да пътува от едно място до друго според настроението си. Забележителностите и екскурзиите не го интересуваха много, а и не беше голям планинар. Най-приятно му бе да пристигне в някое градче в прохладната вечер, да отседне в малък, но удобен хотел и после, ако му харесва, да остане там два-три дни, да не прави нищо, да се шляе.

Обичаше да седи по цяла сутрин на слънце в някое кафене или ресторант на открито и с чаша вино пред себе си, да наблюдава хората. Млади, жизнерадостни хора, тръгнаха да пътуват. Приятно му бе да чува край себе си техния брътвеж, щом никои не очакваше самият той да каже нещо. От време на време срещаше нечия усмивка или някой от гостите в хотела го поздравяваше с една-две думи, но нищо не го обвързваше, чисто и просто усещаше, че е турист, който разполага изцяло с времето си.

В миналото, когато отиваха на почивка с Мидж, той се дразнеше от навика и да завързва познанства, с някоя друга двойка например, която и изглеждаше „приятна“ или, както тя казваше, „от нашия тип“. Подхващаше разговор на чашка кафе, който сетне прерастваше в общи планове за прекарване на времето и разходки с кола за четиримата – това той направо не можеше да понася и почивката му се проваляше.

Сега, слава богу, такова нещо не го застрашаваше. Правеше каквото си поиска. Нямахме я Мидж да каже: „Е, не е ли време да тръгваме вече?“ Точно когато той си седи доволен пред чашата вино. Или пък да реши, че трябва да разгледат някоя стара църква, която никак не го интересува.

По време на почивката понапълня, но не се притесняваше. Сега нямаше кой да предложи след обилното ядене една хубава дълга разходка за поддържане на формата и по този начин да го лиши от приятната сънливост, която го обземаше след кафето и десерта; нямаше кой да го погледне с изненада, когато изведнъж му хрумнеше да се наконти с пъстра риза и по-шарена връзка.

Разхождаше се гологлав, запалил пура, из малките градчета и селца, сред веселите младежи, които сновяха наоколо и се усмихваха – чувствуваше се като волна птичка. Виж, това вече можеше да се нарече живот – без тревоги, без грижи. Без „трябва да се върнем на петнадесети заради сбирката на дружеството в болницата“ или „как така ще оставим къщата затворена повече от две седмици, нещо може да се случи“.

Вместо това – ярки празнични светлини, панаир в някое селце, чието име дори не си правеше труда да научи, музика, смеещи се момчета и момичета, а сред тях самият той, вече на бутилка от местното вино. Покланяше се пред някое младо същество, вързало на главата си шарена кърпа, и го отнасяше на дансинга под напечената от следобедното слънце шатра. Нищо, че стъпките му не съвпадаха с нейните – от години не бе танцувал, – но пък се чувствуваше доволен, най-сетне имаше онова, което тъй дълго му бе липсвало. После, когато музиката спираше,

освобождаваше момичето, а то се кикотеше, изтичваше обратно при своите млади приятели и продължаваше да се смее – несъмнено на него. Какво от това? Нали се бе забавлявал.

Напусна Италия в края на септември, когато времето взе да застудява, и се завърна у дома през първата седмица на октомври. Оказа се, че и в това няма нищо сложно. Изпрати телеграма да прислужницата с вероятната дата на пристигането си, и толкова. Завръщането с Мидж дори и след кратка почивка бе винаги свързано с усложнения. Безкрайни списъци какво да се купи – продукти, мляко и хляб, нареждания да се проветрят леглата, да се запалят камините, напомнания за получаването на сутрешните вестници. Цялата почивка се превръщаше в досада.

Той сви в алеята към гаража в една мека октомврийска вечер. От комините излизаше пушек, предната врата бе отворена – домът му го очакваше приветлив и уютен. Сега не се налагаше да се втурва към задната част на къщата, за да разбере дали случайно не го е сполетяло някакво бедствие – повреда в канализацията, спиране на водата или затруднения с храната. Прислужницата си знаеше работата и не тръгна да го притеснява с такива неща. Каза само: „Добър вечер, сър. Надявам се, че сте прекарали добре. В обичайното време ли ще вечеряте?“ И нищо повече. Можеше спокойно да изпие едно питие, да запали лулата си и да се отпусне; малката купчинка писма не беше важна. Нямаше да започне отново трескаво разкъсване на пликове и после звънене по телефони, следвано от безкрайни откъслечни разговори с разни приятелки: „Е, как е? Наистина ли? Боже мой... И ти какво и каза? Ама сериозно, тъй ли и отговори? Не, няма да мога в сряда...“ Скован от пътуването, той се протегна доволно, отпусна се на удобното кресло и заоглежда веселата, празна дневна. Беше огладнял след прехода с колата от Доувър и пържолата му се стори доста мизерна, като си спомни за богатите блюда с чуждестранни специалитети. Но какво пък, нямаше да му навреди, ако отново мине на по-обикновена кухня. След пържолата имаше сардина върху препечен хляб и ето че стигна до десерта.

Върху бюфета бе поставена чиния с ябълки. Взе я и я сложи пред себе си на масата. Малки, сбръчкани, кафеникави ябълки. На нищо не приличаха. Отхапа една, но щом усети вкуса и на езика си, изплю парчето. Беше гнила. Опита друга. Същата работа. Огледа по-внимателно купчината ябълки. Кората им беше плътна, груба и твърда – човек би помислил, че са още зелени. Напротив – бяха кашкави, меки, с жълта сърцевина и отвратителен вкус. Едно парченце се бе завряло между зъбите му и той го извади. Жилаво. Позвъни и прислужницата влезе откъм

кухнята.

– Имаме ли някакъв друг десерт?

– Боя се, че не, сър. Спомних си колко много обичате ябълки и Уилис донесе тези от градината. Каза, че били особено хубави и напълно узрели, точно за ядене.

– Уилис нещо греша. Тези ябълки направо не се ядат.

– Съжалявам, сър. Не бих ги поднесла, ако знаех. Навън има още много от тях. Уилис донесе цяла кошница.

– И всичките ли са от този сорт?

– Да, сър. От малките тъмночервени ябълки. Само такива са.

– Добре, както и да е. Утре сутринта аз сам ще ги погледна.

Той стана от масата и отиде в дневната. Наля си чаша портвайн, за да премахне вкуса от ябълките, но това не помогна, макар че изяде и един бисквит. Вкусът на гнило не напускате устата му и накрая се принуди да се качи в банята и да си измие зъбите. Направо го хващаше бяс, само като си помислеше, че една наистина хубава здрава ябълка щеше да му се отрази добре след доста невзрачната вечеря. Мечтаеше си за ябълка с гладка, лъскава кора, не много сладка, леко киселичка. Ех, какви ябълки имаше! И хрупкави. Разбира се, трябваше да знаеш точно кога да ги откъснеш.

През нощта сънува, че е отново в Италия и танцува под шатрата, опъната на малкия калдъръмен площад. Когато се събуди, в ушите му още звучеше музиката, но не можа да си спомни лицето на селското момиче. Бе изчезнало и приятното усещане от допира, докато се препъваха и настъпваха. Лежеше буден със сутрешната чаша чай и се опитваше да възвърне спомена, ала той му убягваше.

Надигна се и отиде до прозореца, за да види какво е времето. Не беше лошо – въздухът леко пощипваше.

Тогава забеляза дървото. Втрещи се, гледката беше толкова неочаквана. Веднага му стана ясно откъде бяха дошли ябълките предната вечер. Дървото бе отрупано с плод, клоните му се бяха огънали от товара. Дребните кафяви ябълки се притискаха една до друга и към върха тъй се смаяваха, че недоузрелите, недорасли плодове най-горе приличаха на орехи. Дървото се измъчваше от това бреме, изглеждаше обезформено и превито, а в долната му част клоните почти се допираха до земята. По тревата наоколо имаше още много, много ябълки. Това бяха първо зрелите, обрулени от вятъра или съборени от своите напористи сестри. Земята бе покрита с тях, повечето бяха смачкани, гнили, нападнати от осите. Никога в живота си не бе виждал тъй отрупано с плод дърво. Цяло

чудо, че не беше паднало под тежестта си.

Излезе, преди да закуси – любопитството, му бе твърде голямо, зас-тана край дървото и се загледа в него. Не грешеше, това бяха същите ябълки, които опита снощи в трапезарията. Дребни като мандарини, а някои дори още по-малки, те растяха така нагъсто по клоните, че искаш ли да откъснеш една, без да щеш, събаряш още няколко.

Имаше нещо чудовищно в гледката, нещо наистина отвратително. Все пак бе жалко, че изтеклите месеци бяха довели дървото до такава агония – защото това беше агония, другояче не можеше да се нарече. Плодовете измъчваха дървото, то страдаше от тежестта им и най-ужасното беше, че ни една ябълка не ставаше за ядене. Всичките бяха прог-нили. Той тъпчеше обрулените плодове по тревата – просто нямаше как да ги избегне, – а те веднага се превръщаха в слuzеста каша, която се ле-пеше по подметките му. Принуди се сетне да изчисти тази мръсотия, да я бърше с трева.

Щеше да е много по-добре, ако дървото бе умряло, докато си беше съвсем сухо и голо, още преди това да се случи. Каква полза имаше той, пък и който и да било друг, от безбройните гниещи плодове, които се търкаляха навред и замърсяваха земята? Да не говорим за самото дърво – почти можеше да се закълне, че макар прегърбено и изкривено от бол-ка, то направо злорадствуваше.

Сега бе същото както през пролетта, когато мъхнатите цветове, бе-лезникави и лепкаво влажни, го принуждаваха въпреки неохотата му да отмества погледа си от другите дървета и да вижда само тях. Ябълката с нейния товар от плодове направо се навираше в очите му. Всички про-зорци от предната част на къщата гледаха към нея. Вече знаеше какво ще стане. Плодовете щяха да си стоят, вкопчени в клоните, щяха да очакват да бъдат обрани. Тъй щеше да мине октомври, после ноември, а всъщност нямаше да бъдат обрани, защото никой не би могъл да ги яде. Представи си как цяла есен дървото ще го притеснява. Излезе ли на те-расата, щеше да го вижда – клюмнало, противно.

Изпитваше необикновена неприязън към това дърво. То непрекъс-нато му напомняше, че... по дяволите, направо не знаеше какво... неп-рекъснато му напомняше за всички неща, които най-много мразеше и бе мразил, без точно да може да ги назове. Изведнъж му хрумна, че трябва да накара Уилис да обере плода и да го отнесе нанякъде, да го продаде, да го хвърли – да направи с него, каквото ще, стига той да не яде от тези ябълки и да не бъде принуден да наблюдава ден след ден цяла есен това огънато под товара си дърво.

Обърна му гръб и с облекчение забеляза, че нито едно от останалите дървета не бе обезобразено до такава степен от това прекалено, чак уродливо изобилие. Родили бяха доста плод, но не прекомерно, и както можеше да се очаква, младото дръвче, вдясно от старото, бе показало на какво е способно. Ябълките му бяха средни на големина, розови, с не много наситен цвят, приятно зачервени там, където ги бе пекло слънцето. Реши да си откъсне една и да я изяде заедно със закуската. Огледа ги и щом протегна ръка, избраният плод, едва докоснат, падна в нея. Ябълката изглеждаше толкова хубава, че той с охота я захапа. Ето, това се казваше ябълка – сочна, сладко ухаеща, леко кисела, покрита с капчици роса. Повече не погледна към старото дърво. Прибра се изгладнял, за да закуси.

Мина близо седмица, докато градинарят обра най-сетне дървото, и беше ясно, че го върши против волята си.

– Не ме интересува какво ще правиш с тези ябълки – каза му той. – Продай ги и задръж парите или пък ги занеси вкъщи за храна на прасетата. Не мога да ги гледам, и толкова, няма какво повече да говорим. Вземи една висока стълба и се захващай веднага.

Струваше му се, че Уилис се разтакава просто от упорство. Като го наблюдаваше от прозорците, имаше чувството, че гледа забавени кадри от филм. Най-напред поставяше стълбата. После мудно започваше да се изкачва и също тъй мудно да слиза, уж да я закрепил по-добре. След това се захващаше да бере плодовете, като ги пускаше един по един в кошницата. И така ден след ден. Погледнеше ли към ливадата, Уилис бе там със стълбата си под дървото – клоните пъшкаха, а тревата наоколо бе покрита с кошници, ведре, легени и какво ли не още, с всичко, в което можеха да се слагат ябълки.

Най-сетне работата приключи. Стълбата бе махната, кошниците и ведрата също и ето, че дървото беше обрано. Същия ден вечерта той го погледна със задоволство. Вече ги нямаше, гниещите плодове, които тъй бодяха очите му. Не бе останала нито една ябълка.

Ала вместо да си отдъхне, освободено от товара, сега дървото имаше още по-измъчен вид отпреди. Клоните все тъй висяха, надолу, а повехналите листа се свиваха и трепереха в студената есенна вечер, „Това ли е моята награда? – сякаш казваше то. – След всичко, което направих за теб?“

Смрачаваше се и сянката на дървото действуваше още по-потискащо в настъпващата нощ. Зимата щеше да дойде скоро, а заедно с нея късите, сиви дни.

Той никога не бе обичал есента. Навремето, когато ходеше всеки ден на работа в Лондон, това означаваше пътуване с ранния влак в щипещия студ на утринта. Да не говорим, че чиновниците запалваха лампите още преди три часа следобед и много често пъплеха мъгли, потискащи и сиви. И пак изнурителното пътуване с влака – този път към дома. Седеше редом с такива като него, мъже, които всекидневно си изкарваха прехраната, наредени един до друг по петима на всяка седалка, някои от тях с натежали от простуда глави. После идеше дългата вечер, Мидж седеше срещу него пред камината, а той слушаше или се преструваше, че слуша как е протекъл денят и, с какви неприятности е трябвало да се справи.

Ако не бе изнесла на плещите си поредното домакинско бедствие, тя подхващаше разговор за някое текущо събитие и то неизбежно добиваше твърде мрачни краски. „Виждам, че цените на пътните билети пак се увеличават, ще се отрази и на картата ти“ или: „Тази история в Южна Африка, не ми харесва, не е на добро, щом и отделят толкова време в новините“, или пък: „В инфекциозното отделение има три нови случая на полиомиелит. Загубена работа е тая медицина, не ги знам какво мислят да правят...“

Сега поне ролята на слушател му бе спестена, но споменът за онези дълги вечери все още не го напускаше и когато лампите бяха запалени и завесите спуснати, той сякаш чуваше тракането, на иглите за плетене, безцелните приказки и неизбежните ахкания и охкания, които придружаваха прозевките. Започна да се отбива в „Грийн Мен“ – старата кръчма, която се намираще на около половин километър от главното шосе. Понякога отиваше преди вечеря, друг път след това. Там никой не го притесняваше. Поздравяваше с „добър вечер“ дружелюбната мисис Хил, съдържателката, и сядаше в някой ъгъл. Поръчваше си уиски със сода, запалваше цигара и наблюдаваше местните хора, които влизаха да изпият халба бира, да поиграят на стрелички или да поклюкарствуват.

В известен смисъл това бе продължение на лятната му почивка. Напомняше му някак си за безгрижната атмосфера на кафенетата и ресторантите; имаше нещо уютно в ярко осветения, задимен бар, претъпкан с работници, които не се интересуваха от него, и всичко това му действуваше приятно и успокояващо. Тези посещения разнообразяваха малко дългите мрачна зимни вечери и ги правеха по-поносими.

Една настилка в средата на декември прекрати излизанията му за повече от седмица. Принуден беше да си стои въщи. Учуди се колко много му липсва кръчмата и как го отегчават часовете, прекарани з

дневната или в кабинета, където нямаше какво друго да прави, освен да чете и да слуша радио. От простудата и скуката стана мрачен и раздразнителен, а и принудителното засядяване, изглежда, се отразяваше зле на черния му дроб. Имаше нужда от движение. В края на един от поредните студени и неприветливи дни реши, че независимо от времето на другата сутрин ще излезе. Небето бе навъсено още от следобода и по всичко личеше, че ще вали сняг. Въпреки това той не можеше да си представи как ще остане затворен вкъщи още цели двадесет и четири часа.

Върхът на раздразнението му дойде с плодovia сладкиш за вечеря. Той все още не бе оздравял напълно, беше в едно от онези състояния, когато на човек не му е вкусно, няма апетит, но същевременно чувствава стомаха си празен и иска да хапне нещо по-специално. Птиче месо например. Да речем, половин пъдпъдък, чудесно изпечен, а след, това суфле със сирене. Но това бяха направо мечти. Лишена от въображение, прислужницата му бе поднесла камбала – всъщност най-безвкусната и най-сухата, от всички риби. След като изнесе неизядената вечеря – по-голямата част тъй си остана в чинията му, – жената, се върна със сладкиша и понеже гладът му далеч не бе задоволен, напъха в устата си една щедра хапка.

Това бе напълно достатъчно. Като се давеше и чак се задъхваше, той изплю съдържанието на лъжицата си обратно в чинията. Стана и натисна звънеца.

- Какво, по дяволите, е това?
- Сладкиш с конфитюр, сър.
- Какъв конфитюр?
- От ябълки, сър. Аз съм го варила.

Той хвърли салфетката си на масата.

– Така си и мислех. Сигурно от онези ябълки, за които още преди месеци казах, че не ми харесват. Не ви ли стана ясно и на теб, и на Уилис, че не искам да ги виждам в къщата!

Лицето на жената се изопна и придоби каменно изражение.

– Вие казахте, сър, да не ви поднасям ябълките за десерт. Но не забранихте да се прави конфитюр. Мислех, че като конфитюр ще имат добър вкус. Сварих малко, за да опитам. Чудесен конфитюр стана. Направих няколко бурканчета от ябълките, които Уилис ми даде. Тук винаги сме варили конфитюр, госпожата и аз.

– Е, съжалявам за напразните усилия, но не мога да го ям. На мен тези ябълки ми бяха противни още през есента и не мога да ги понасям, независимо от това дали са сварени на конфитюр, или приготвени

другояче. Отнеси сладкиша и повече да не виждам нито него, нито конфитюра. Кафето ще пия в дневната.

Излезе от стаята разтреперан. Странно беше, че такава дребна случка можеше да го разгневи силно. Боже! Какви глупаци! Нали тя знаеше, а и Уилис също, че той не може да понася ябълките, че са му противни вкусът им, миризмата им? Вероятно просто от скъперничество бяха решили да спестят нещичко с този домашен конфитюр, при това конфитюр, сварен от ябълките, които той така много ненавиждаше.

Изпи едно уиски, без да го разрежда, и запали цигара.

След малко прислужницата се появи с кафето. Постави таблата, но не си тръгна веднага.

– Мога ли да поговоря с вас, сър?

– Какво има?

– Мисля, че ще е най-добре, ако напусна.

Сега отгоре на всичко и това. Какъв ден, каква вечер!

– Коя е причината? Защото не мога да ям ябълков сладкиш ли?

– Не е точно това, сър. Някак си имам чувството, че всичко е по-различно отпреди. Няколко пъти исках да говоря с вас.

– Надявам се, че не съм ти създал много грижи?

– Не, сър. Само че, преди когато госпожата беше жива, усещах как работата ми се цени. Сега като че ли е все едно каквото и да правя. Никога нищо не казвате и колкото и да се старая, все не съм сигурна дали ще ви хареса. Мисля, че ще ми бъде по-добре, ако отида в семейство, където има жена, която ще забелязва какво върша.

– Разбира се, ти най-добре ще си прецениш. Съжалявам, че напоследък тук не си се чувствала добре.

– А и това лято толкова дълго ви нямаше, сър. Когато госпожата беше жива, никога не се е случвало да отсъствате повече от две седмици. Всичко е толкова различно. Съвсем като на чуждо място – и Уилис казва същото.

– Значи и на Уилис не му харесва?

– Не бива аз да говоря от негово име, разбира се. Знам само, че беше разстроен заради ябълките, но оттогава мина време. По-добре той сам да говори с вас.

– Естествено. Въобще не съм подозирал, че причинявам такова безпокойство и на двамата ви. Добре, разбрахме се. Лека нощ.

Жената излезе от стаята. Той се загледа мрачно пред себе си. Прав им път и на двамата, след като така искат. Всичко било по-различно отпреди. Врели-некипели. А Уилис пък бил разстроен заради ябълките –

ама че наглост! Нима можеше да му се държи сметка какво прави със собственото си дърво? Да вървят по дяволите и простудата, и това отвратително време. Не можеше повече да седи пред камината и да мисли за Уилис и за готвачката. По-добре да отиде в кръчмата и да забрави всичко.

Облече си балтона, сложи си шала и старата шапка и пое с бърза крачка по шосето. След двадесет минути вече седеше в любимия си ъгъл, мисис Хил му наливаше уискито и изразяваше радостта си, че го вижда отново. Един-двама от постоянните посетители му се усмихнаха и го попитаха как е.

– Настинка ли имахте, сър? Ех, тия настинки. Всички се изпоразболяха.

– Да. И мойто беше настинка.

– Пък и сезонът си е такъв.

– То си е в реда на нещата. Само че, когато засегне и гърдите, е много неприятно.

– Абе какво му е по-доброто, като вземе да те удари в главата, тъй де.

– Вярно. И в двата случая е лошо. Неприятна работа.

Тези хора му бяха симпатични, такива едни дружелюбни. Няма да ти досаждат, да те притесняват с приказки.

– Още едно уиски, ако обичате.

– Ей, сегичка, сър. Добре ще ви подейства. Най-ефикасното средство против настинка.

Мисис Хил сияеше зад бара. Блага жена с широка душа. През димната завеса до него достигаха хорският брътвеж, гърленият смях и ударите на стреличките, веселата шумотевица, когато попадаха в центъра на кръга.

– ... а ако завали и сняг, вече не знам как ще се оправим – чу той гласа на мисис Хил. – Ама наистина, много закъсняха с доставката на въглищата. Поне да имахме една кола дърва, щяхме да спасим положението, но знаете ли колко искат? Две лири, моля ви се.

Той се наведе напред и думите му прозвучаха някак далечни, дори и за самия него:

– Аз ще ви дам малко дърва.

Мисис Хил се обърна. Всъщност тя разговаряше за дървата с някакъв друг човек.

– Моля?

– Ще ви дам малко дърва – повтори той. – Имам едно старо дърво в

градината, което отдавна трябваше да се отсече. – Утре ще се заема с тази работа. – Усмихна се и и кимна.

– О, не, сър. Че как ще ви създавам такива грижи. Те възглицата ще пристигнат, няма страшно.

– Какви грижи? Това ще ми достави удоволствие. Ще ми бъде приятно да го направя заради вас, пък и ще се пораздвижа. Ще ми се отрази добре. Напълнял съм нещо. Разчитайте на мен.

Стана и посегна с несигурно движение към палтото си.

– Дървото е ябълка – каза и той. – Имате ли нещо против ябълковото дърво?

– Разбира се, че не – отговори тя, – то всяко дърво става за горене. Ама как ще се лишите от него, сър?

Той кимна загадъчно. Това, че му бе добре дошло, си беше негова лична тайна.

– Утре вечер ще ви го донеса с ремаркетото.

– Полека, сър – викна му тя, – внимавайте, там има стъпало.

Тръгна към къщи в студената снежна нощ – вървеше и се усмихваше. Не помнеше как се е съблякъл и кога си е легнал, но щом се събуди на другата сутрин, първото нещо, за което се сети, бе обещанието, дадено предната вечер.

Установи със задоволство, че този ден Уилис е в почивка. Не можеше да му се меси. Небето беше прихлупено и през нощта бе паднал сняг. Щеше още да вали. Но засега нямаше нищо тревожно, нямаше какво да му пречи.

След като закуси, мина през зеленчуковата градина и отиде в бараката за инструменти. Взе триона, клиновете и брадвата. Всичко това можеше да му потрябва. Прокара палец по остриетата да види дали са добре наточени. Бяха както трябва. Нарамил инструментите, той се отправи обратно към градината отпред. Стана му смешно – помисли си, че сигурно прилича на едновременшен палач, тръгнал да обезглавява някоя нещастна жертва в Тауър.

Стовари инструментите под ябълката. Всъщност това щеше да бъде по-скоро жест на състрадание. Никога не бе виждал по-окаяно, по-унило нещо от това ябълково дърво. Та в него нямаше и искрила живот. Ни едно листо. Изкривено, грозно, наведено, то разваляше гледката на ливадата. Махнеше ли го, градината щеше да се промени изцяло.

Една снежинка падна на ръката му, после втора. Погледна към прозореца на трапезарията. Жената слагаше масата за обяд. Той тръгна надолу по стъпалата и влезе в къщата.

– Можеш да оставиш яденето във фурната. За останалото ще се погрижа сам. Ще имам доста работа и не искам да се съобразявам с часове. А и ще вали. Гледай да се прибереш по-рано вкъщи, да не би да излезе буря. Аз ще се справя прекрасно. И за мен ще е по-добре.

Може би тя си мислеше, че взима такова решение, защото се е обидил снощи заради намерението и да напусне. Да си мисли – все едно му беше. Щеше му се да бъде сам. Неприятно му бе някой да го наблюдава от прозореца.

Прислужницата си тръгна към дванадесет и половина и той веднага извади яденето от фурната. Искаше да обядва набързо, за да посвети и без това късия следобед, на отсичането на дървото.

Нов сняг не беше навалял, прехвърчаха само снежинки, които още във въздуха се топяха. Съблече си палтото, нави ръкави и грабна триона. С лявата ръка отскубна телта около основата на дървото. После допря назъбеното острие на около педя и половина от земята и започна да реже – напред, назад.

В началото потръгна добре. Трионът захвапа дървото, зъбите му се забиваха все по-дълбоко. Но след няколко минути той взе да се огъва. Стана точно това, от което се бе страхувал.

Опита се да го измъкне, ала срезът все още не беше достатъчно широк – дървото бе заклешило триона здраво и, никак не щеше да го пуска. Опита се да го освободи с клин – напразно. После вкара втори, при което срезът зейна малко, но не толкова, че да може да извади триона.

Взе да тегли, да дърпа, ала без резултат. Започна да губи самообладание. Хвана брадвата и взе да маха с нея по дървото. Захвърчаха трески и тресчици, запосипваха се по тревата.

Е, така вече работата щеше да потръгне. Не биваше да си губи времето с триона.

Размахваше нагоре-надолу тежката брадва, а тя ту дялкаше, ту отцепваше части от дървото. Кората падна и под нея се бялна грубата и жилеста дървесина. Удряй, кълцай, дълбай упоритото дърво, хайде, стига с брадвата, вкопчи се с голи ръце в жилавата плът. Не, не си напреднал много, трябва още, продължавай.

Ето че трионът излезе, измъкна се и клинът. Сега отново с брадвата. Замахвай с все сила, тук жилите са най-яки. Ябълката вече стене, тялото и пука, ето, че се поклаща, олюлява се – та тя едва се крепи, увиснала, кажи-речи, на една сълзяща тресчица. Ритни я де! Точно така, ритай! Ритни я пак, още един път, и край, ето я пада... Стовари се найсетне, дяволите да я вземат, повали се с такъв трясък, че чак въздуха

разцепи, а клоните и се проснаха край нея. Той отстъпи крачка и взе да бърше потта по челото си и около устните. Около него беше като след погром, а долу в краката му се зъбеше, белезникав и шърбав, обезобразеният пън на отсеченото дърво. Заваля сняг.

Първата му задача, след като повали дървото, бе да отсече всички клони, да ги подреди после на купчини, което щеше да го улесни при пренасянето.

По-дребните парчетии и клечки трябваше да се вържат на снопове – те можеха да се използват за подпалки. Мисис Хил несъмнено щеше да се зарадва и на тях. Докара колата с ремаркетото до градинската порта, досами терасата. Нарязването на клоните се оказа проста работа и ставаше много лесно, дори само с овощарската ножица. Истинската умора дойде, когато започна да се навежда, да връзва дървата сетне сноп подир сноп да ги вдига и да ги пренася до ремаркетото, а за да излезе навън пред портата, трябваше всеки път да прекосява терасата. При по-дебелите клони на помощ му идваше брадвата, после ги разцепваше по дължина на три или четири парчета. Така можеше също да ги върже и да ги, завлече едно по едно до ремаркетото.

Денят преваляше и трябваше да бърза. Започнало бе да се смрачава, а към четири и половина щеше да е вече тъмно. Снегът продължаваше да вали. Натрупало беше и когато за миг се спря, за да изтрие потта от лицето си, дребните ледени снежинки накацаха по устните му и взеха ловко да се вмъкват през яката, напъхаха се във врата му, стигнаха до тялото му. Вдигнеш ли очи към небето, те веднага го заслепяваха. Заваля по-силно, снежинките кръжаха над главата му и сякаш небето се превърна в балдахин от сняг, който непрекъснато се снижаваше като че ли се канеше да похлупи земята. Снегът засипваше отсечените и нарязани клони и затрудняваше работата му. Спреше ли дори за секунда, за да си поеме дъх и да възстанови силите си, снегът мигом простираше защитната си пелена, мека и бяла, и тутакси скриваше купчината дърва.

Не можеше да си сложи ръкавици. Щяха да му пречат да държи здраво ножицата и брадвата или пък да стяга с въже клоните и да ги влачи. От студа пръстите му бяха станали безчувствени, скоро нямаше да може да ги свива. Докато влачеше дървата към ремаркетото, от напъването започна да усеща болка под сърцето; а работата сякаш въобще не намаляваше. Всеки път, когато се връщаше при поваленото дърво, купчината му се виждаше все така голяма. Изпод бялата пелена се подаваха забравени клони – дълги и къси, имаше и едно снопче подпалки, скрито в снега. Трябваше всичко да се натъкми, да се върже, а после да се

пренесе и примъкне до ремаркетото.

Минаваше четири и половина и беше почти тъмно, когато свърши с клоните и му оставаше само да завлече дънера – вече сцепен на три – до чакащото ремарке.

Издъхваше от умора. Крепеше го само желанието да се отърве от това дърво. Вече и въздух си поемаше с болка, а снегът не преставаше да се пъха в устата и в очите му, с което му пречеше да вижда.

Взе въжето, вмъкна го под заледения, хлъзгав дънер и яростно затегна възела. Колко грубо и неподатливо беше това оголено дърво, как се опъваше само, а грапавата кора разраняваше вкочанените му ръце.

– Дойде ти краят – промърмори той, – свърши се с теб.

Едва се държеше на краката си. Прехвърлил въжето през рамо, залитайки, потътри тежкия дънер през терасата към градинската порта – дум... дум... дум. Дънерът бавно го следваше надолу по стъпалата. Тежки, безжизнени, оголените недоотсечени крайници на ябълката се влачеха подире му по мокрия сняг.

Най-сетне край. Можеше да каже, че си е свършил работата. Дишаше тежко, подпрян с едната ръка на ремаркетото. Сега не оставаше нищо друго, освен да закара дървата в кръчмата, преди снегът да затрупа пътя. Предвидил беше и това – бе взел вериги за колата.

Прибра се вкъщи да съблече залепналите за тялото му мокри дрехи, а трябваше и да пийне нещо. Нямахше намерение да пали камината, нито да пуска завесите или пък да си приготвя вечеря – с онова, за което обикновено се грижеше прислужницата, той щеше да се оправя по-късно. Сега само ще си изпие питието и веднага ще закара дървата.

Не можеше и да мисли, всичко в него бе сковано и изтощено подобно на ръцете и на тялото. Отпусна се в креслото със затворени очи и за миг си помисли, че би могъл да довърши работата и утре. Не, не биваше. По всичко личеше, че дотогава ще навали още много сняг, който съвсем ще затрупа пътя. Пък и ремаркетото не можеше да седи тъй пред градинската порта, с купчината замръзнали дърва, засипани от снега. Трябваше да направи още едно усилие и тази вечер да свърши работата докрай.

Допи си чашата, преоблече се и излезе навън да запали колата. Все още валеше, но със спускането на мрака самият въздух бе започнал да замръзва и бе станал някак си по-чист. Сякаш замаяни, снежинките падаха сега по-бавно, по-отмерено.

Моторът забръмча и, колата потегли надолу по хълма, с ремаркетото отзад. Заради тежкия товар трябваше да кара бавно и много внимателно.

Непрекъснато се визираше през стъклото, бършеше го, а след изморителната работа следобеда тази снежна завеса отпред създаваше допълнително напрежение. Когато спря в малкия двор, стори му се, че никога досега светлините на кръчмата не са блестели по-весело.

Запремига, застанал на прага, и се усмихна.

– Е, донесох ви дървата – рече той.

Изправена зад бара, мисис Хил впери поглед в него, един-двама души вдигнаха глави, а играчите пред мишената се умълчаха за миг.

– Ама вие сериозно ли... – започна мисис Хил, но той кимна с глава към вратата и взе да се смее.

– Идете и вижте – каза и, – само не ме карайте да ги разтоварвам тази вечер.

Запъти се към любимия си ъгъл, като се подсмиваше. Ето, че край вратата се струпаха хора, взеха да възклициават – всички говореха и се смееха. Чувствуваше се почти като герой. Наобиколиха го, започнаха да го разпитват, а мисис Хил му наля уиски. Благодареше му, смееше се и клатеше глава:

– Тази вечер ще пиете за сметка на заведението.

– И дума да не става – отвърна и той, – днес аз черпя. Налейте на всички и щом чашите се изпразнят, повторно догоре. Хайде, приятели!

Беше празнично, някак задушевно и весело, а той току се провикваше, пожелаваше щастие на всички, специално на мисис Хил, и на себе си, всъщност на целия свят. Нали идеше Коледа? Кога, следващата седмица, по-следващата? Трябваше да пийнат и за нея, да е весела Коледа. Та какво от това, че валеше сняг и времето беше студено? За първи път не седеше самичък в ъгъла, а се чувствуваше един от всички тях. За първи път пиеше с тях, смееше се, дори поигра на стрелички. В приятната атмосфера на топлия, душен, изпълнен с цигарен дим бар той усети, че го харесват, че го приемат, че вече не е „господинът“, който живее в онази къща горе на пътя.

Часовете минаваха, някои си отидоха, други дойдоха, а той все си седеше там, замаян, приятно отпуснат, обгърнат от наситения с дим топъл въздух. Всичко, което чуваше или виждаше, беше замъглено, но това като че ли нямаше значение. Веселата, пълничка, добродушна мисис Хил се грижеше за него и грейнала го поглеждаше иззад бара.

Мярна му се и познатото лице на един селянин от фермата, с когото някога по време на войната се сменяха на трактора. Наведе се напред и потупа човека по рамото.

– Какво стана с момиченцето? – попита той.

Мъжът сложи халбата на масата.

– Извинете, сър, не ви разбрах.

– Не си ли спомняте? Онова девойче, селянчето. Доеше кравите, хранеше прасетата във фермата. Хубаво момиче с тъмна, къдрава коса. Все се усмихваше.

Мисис Хил, която обслужваше друг клиент, се обърна.

– Да не би господинът да говори за Мей?

– Да, точно тъй се казваше, малката Мей – рече той.

– Нима не сте чули за случая, сър? – възкликна мисис Хил и му напълни чашата. – Толкова бяхме потресени тогава, всички говореха само за това, нали Фред?

– Точно тъй, мисис Хил.

Човекът избърса уста с опакото на ръката си.

– Загина – заяви той, – казват, че изхвърчала от задната седалка на някакъв мотор. Щяла скоро да се омъжва. Четири години минаха оттогава. Ужасна история, а? Мило момиченце беше.

– Ние оттук изпратихме венец – добави мисис Хил. – Майка и ни отговори, беше много трогната. Изпрати ни и изрезка от местния вестник, нали, Фред?

Голямо погребение направили и много цветя имало. Горката Мей. Всички толкова много я обичахме.

– Тъй си беше – потвърди Фред.

– Чудно как вие не сте чули, сър – рече мисис Хил.

– Не, нищо не знам, никой не ми е казал. Колко жалко. Наистина много жалко.

Той заби поглед в полупразната чаша пред себе си.

Хората около него продължаваха да разговарят, ала вече му бяха чужди. Отново беше сам, смълчан в своя ъгъл. Значи онова хубаво момиче го нямаше вече, бедничкото. От три-четири години. Да изхвъркне от мотор. Какъв безразсъден, отвратителен негодник – взел е завоя побързо, а момичето е било зад него, вкопчено за колана му, и може би е говорело нещо, смело се е... Тряс... и край! Вятърът нямаше-вече да развява къдравата и коса. Тя вече никога нямаше да се смее.

Мей, точно тъй се казваше, сега си спомни ясно. Бе пред очите му: някой я вика, а тя се усмихва през рамо, чува се едно звънливо „ида“, оставя потракващото ведро на двора и тръгва, подсвирквайки си, с големите шляпащи ботуши. Един моментен порив го бе накарал да сложи ръка на кръста и и да я целуне. Мей, селското девойче с усмихнати очи.

– Тръгвате ли си, сър? – попита го мисис Хил.

– Да. Мисля, че е вече време.

С несигурна крачка се добра до входа и отвори вратата. През последния час студът бе стегнал здраво и вече не валеше. Тежкият снежен похлупак бе изчезнал, небето беше осяяно с блещукащи звезди.

– Имате ли нужда от помощ за колата, сър? – предложи някой.

– Не, благодаря, мисля, че ще се оправя сам. Откачи ремаркетото и пусна теглича. Ремаркетото се наклони и част от дървата се катурнаха напред. Това утре. Утре, стига да има настроение, щеше да дойде пак и да помогне да разтоварят дървата. Но не и тази вечер. Достатъчно се бе потрудил. Сега наистина беше изморен, направо изтощен.

Отначало колата не можа да запали, а сетне някъде по средата на пътя – едно странично пътче, което го отвеждаше направо у дома – той разбра, че е направил грешка, че не е бивало да я подкарва изобщо. Всичко наоколо бе затрупано със сняг и следата, която беше оставил на идване, сега бе напълно заличена. Колата залитна, подхлъзна се, изведнъж дясното колело пропадна и целият автомобил легна на една страна. Беше се набутал в някаква пряспа.

Измъкна се навън и се огледа. Колата бе затънала дълбоко и нямаше да може да я помръдне без чужда помощ. И дори ако, да речем, се върнеше да потърси някого, какъв смисъл имаше да се опитва да кара по-нататък, след като и напред снежната покривка бе също тъй дълбока? По-добре да остави колата. Да се опита да я подкара отново сутринта, когато щеше да е отпочинал. За какъв дявол да виси тук до среднощ и само да се мъчи, да бута, да тика? Нямаше смисъл. Тук на страничното пътче нищо не можеше да и се случи, по него тази нощ никой нямаше да мине.

Закрачи нагоре към дома си. Жалко, че вкара колата в тази пряспа. Вървеше по средата на пътя и това не бе особено трудно, тъй като снегът стигаше само до глезените. Мушна ръце дълбоко в джобовите на балтона си и се заизкачва по хълма. Навред се простираше снежна пустиня.

Спомни си, че бе отпратил прислужницата на обяд, и си представи как ще го посрещне къщата сега, печална и студена, камината ще бъде изгаснала, а вероятно и котелът на парното. Прозорците, останали с отдръпнати завеси, щяха да зяят мрачно срещу него и свободно да пропускат вътре черната нощ. Отгоре на всичко трябваше да си приготви вечеря. Е, грешката си беше негова. Само себе си можеше да вини. Ето в такъв момент трябваше да има някой, който да го чака, някой, който да изтича от дневната в антрето, да отвори входната врата и да го посрещне в

грейналата от светлина къща: „Добре ли си, скъпи? Започнах да се тревожа.“

На върха на хълма спря да си поеме дъх. Оттам виждаше дома си, зад дърветата, в дъното на алеята за колата. Къщата бе тъмна и неприветлива и нито един от прозорците не светеше. Стори му се по-приятно да стои навън – звездното небе и рохкавият бял сняг бяха по-дружелюбни от тази мрачна къща.

Забравил бе страничната порта отворена – мина през нея, затвори я и се отправи към терасата. Каква тишина цареше в градината! Не се долавяше и звук.

Сякаш тук бе идвал някакъв дух и бе омагьосал мястото, потапяйки го в белота и покой.

Тръгна внимателно по снега към ябълковите дървета.

Сега фиданката стоеше сама, над стъпалата, и вече нищо не можеше да я загрози; със своите разперени клони, бели и блещукащи, тя бе част от приказния свят, свят на вълшебства и чудеса. Поиска му се да застане до нея и да погали клонките и, да се увери, че е все още жива, че снегът не и е навредил и през пролетта отново ще се покрие с цвят.

Бе стигнал почти до нея, когато се препъна и падна – кракът му се захвана, заклеши се в нещо скрито под снега. Опита се да го измъкне, но това отдолу го стискаше здраво, остра болка пронизваше глезена му и той изведнъж разбра. Нашърбеният, разцепен пън на ябълковото дърво, което бе отсякъл днес, го бе хванал като в капан.

Подпря се напред на лактите си с намерението да се издърпа, лазейки по снега, но при падането ходилото му тъй се бе извъртяло, че с всеки нов опит да пропъзли напред дънерът още по-здраво го заклещваше. Започна да опипва земята под снега, ала навсякъде ръцете му се натъкваха на малките откършени клонки, които се бяха разпилели, когато дървото рухна, а сетне снегът ги бе покрил. Извика за помощ, макар дълбоко в себе си да знаеше, че никой няма да го чуе.

„Пусни ме – развика се той, – пусни ме“, сякаш това, което го държеше в плен, можеше да се смили над него и да го освободи, и докато викаше от безсилие и страх, по лицето му започнаха да се стичат сълзи. Трябваше да лежи тук, цяла нощ, хванат в клопката на старата ябълка. Нямахше никаква надежда, никакъв изход, докато не го намерят на сутринта. Ами ако е вече твърде късно, когато дойдат, ако е вече мъртъв, пронат вкочанен върху ледената земя?.

Отново се опита да освободи крака си, като не преставаше да проклина и да хлипа. Напразно. Не можеше да помръдне. Изтощен, скри

глава в ръцете си и заплака. Потъваше все по-дълбоко и по-дълбоко в снега. От време на време някаква клечица, студена и влажна, случайно докосваше устните му, сякаш нечия ръка, нерешителна и плаха, го търсеше пипнешком в мрака.

КРАЙ

© 1952 Дафни дю Морие
© 1987 Мариана Шипковенска, превод от английски

Daphne du Maurier
The Apple Tree, 1952

Сканиране, разпознаване и редакция: pqgolova, 2007

Публикация:
ДАФНИ ДЮ МОРИЕ
ПТИЦИТЕ
ПСИХОФАНТАСТИЧНИ РАЗКАЗИ
Подбор и превод: Мариана Шипковенска
НАРОДНА КУЛТУРА СОФИЯ 1987

DAPHNE DU MAURIER 1952
THE APPLE TREE
First published with the title „The Apple Tree“
by Gollancz, 1952
This edition published 1978 by PAN BOOKS Ltd.
ISBN 0 330 25 081 7

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3213>]